

Галіна Канцавая (Брэст)

БАЛІЯ, БІЙКА, ВЫВАРКА... (НАЗВЫ ПОСУДУ Ў ДЫЯЛЕКТНАЙ МОВЕ)

Дыялектныя словы нясуць на сабе адлюстраванне карціны каштоўнаснага ўспрымання свету носьбітамі мовы. Вывучэнне прадметаў матэрыяльнай культуры з'яўляюцца важным аспектам вывучэння дыялектнай лексікі. Менавіта гэтыя прадметы ўтрымліваюць у сабе інфармацыю пра штодзённую жыццядзейнасць чалавека, якая дазваляе яму забяспечваць сябе самым неабходным для жыцця.

Значнае месца сярод дыялектнай лексікі займае пласт прадметна-тэматычнай лексікі са значэннем 'гаспадарчае начынне для ежы, пітва, захавання прыпасаў'. Вывучэнне дыялектных слоў – назваў посуду – з'яўляецца сэння не толькі ўласна філалагічнай, але і культуралагічнай задачай, так як беларускія дыялекты ўяўляюць сабой значную частку гісторыі беларускага народа. Узнікненне назваў посуду абумоўлена цэлым шэрагам такіх экстралінгвістычных фактараў, як узровень развіцця сродкаў вытворчасці, наяўнасць сыравіны, з'яўленне новых прадметаў матэрыяльнай культуры і г.д.

Вывучэнне дыялектных назваў посуду дазваляе ўдакладніць моўную карціну свету, лепш зразумець сваю родную мову, так як кожнае мясцовае найменне ўяўляе сабой гістарычную з'яву народнага жыцця.

Пералічым тыя назвы посуду, якія бытуюць у вёсцы Осаўцы, што на Драгічыншчыне:

БАЛІЯ 'вялікая невысокая металічная пасудзіна з вушкамі для мыцця бялізны і купання'. *Прынысы балію з двора.*

БАНКА 'металічная пасудзіна, у якую цэдзяць малако з мэтай адыходу вяршкоў'. *Трэба процыдыты молоко в банку.*

БІЙКА 'пасудзіна для збівання масла'. *Бійка просыхае на сонцы.*

БІКЛАЖКА 'невялікая металічная плоская пасудзіна для вады'. *С собою в полэ трэба везты біклажку з водою.*

БІТОН (БІТОНЧЫК) 'металічная ці пластмасавая пасудзіна цыліндрычнай формы з накрыўкай'. *Бітончык з молоком шчэ на дворі.*

БЛЕШКА 'тонкі ліст жалеза з загнутымі краямі, на якім пякуць ці смажаць што-небудзь'. *Спыкла дві блешкы пырогів.*

БОЧКА 'вялікая драўляная або жалезная цыліндрычная пасудзіна з двума плоскімі днішчамі і выпуклымі бакамі'. *На зыму поставылы бочку капусты.*

БУТЫЛЬ 'вялікая бутэлька'. *С калыны поставыла бутыль вына.*

ВАЗА 'пасудзіна для кветак, садавіны'. *Цвіты стоеть у вазы.*

ВЫВАРКА 'посуд для кіпячэння'. Праўда, зараз гэтае значэнне амаль страчана. На сённяшні дзень ў *выварцы* запарваецца ежа для свойскіх жывёл. Яна служыць таксама пасудзінай, у якой соляць агуркі і квасяць капусту. *Выварка с солёнымы гуркамы стоить в коморы.*

ВЫДРО 'пасудзіна з ручкай у выглядзе дужкі для вадкасцяў, сыпкіх рэчываў'. *Вчора назбырала выдро егод.*

ГЛЭЧЫК 'гліняная нізкая пасудзіна з вузкім горлам і выпуклымі бакамі'. *Молоко наливаи з глэчыка.*

ГОРШОК 'гліняная пасудзіна са звужаным дном для варкі стравы'. Слова *горшок* мае таксама значэнне 'пластмасавая ці керамічная пасудзіна для пакаёвых кветак'. *Горшок с кашыю стоить в пычі. Купыла на базары два горшкы: хочу перысадыты цвіты.*

ДЫЖЕ, ДІЖКА 'драўляная пасудзіна для заквашвання цеста'. Аднак сёння гэтая пасудзіна выкарыстоўваецца для іншых патрэб, напрыклад, для засолкі мяса. *Мнесо склалы в діжку.*

ДОЙНЫЦЯ 'пасудзіна з ручкай у выглядзе дужкі для даення кароў'. Сёння пад *дойныцю* прыстасавана звычайнае вядро. *Дойныця вісыть на плоту.*

ДРУШЛАК 'кухонная пасудзіна ў выглядзе каўша з дзірачкамі для працэджвання вадкасц ці прамывання чаго-небудзь'. *Грыбы промывалы чырыз друшлак.*

ЖЛУКТА 'пасудзіна на трох нагах, у якой жлукцяць бялізну'. *Жлукта дэсь стоить в будцы.*

ЗАВАРНИК 'невялікая пасудзіна з носікам і ручкай для заваркі чаю'. *Заварнік стоить на столі.*

ЗБАНОК 'высокая пасудзіна, якая звужаецца ўверсе'. *Збанок з молоком в кладовцы.*

КАНИСТРА 'вялікая металічная ці пластмасавая пасудзіна з герметычнай накрыўкай для бензіну, салькі'. *Трэба взеты с собою каністру і заіхаты за бензіном.*

КІШ 'сплеченая з лазы круглая пасудзіна для складання і пераноскі чаго-небудзь'. *Возмы кіш в гаражі.*

КОВШЫК 'невялікая шырокая круглая пасудзіна з ручкай для чэрпання вадкасці'. *Зачырпны воды з парныка ковшыком.*

КОНФЕТНЫЦЯ 'пасудзіна для цукерак'. *В конфетныцю трэба насыпаты конфет.*

КОРЗІНА 'сплеченая з лазы, карэння і пад. пасудзіна з дзвюма ручкамі ці без іх для складання і пераноскі чаго-небудзь'. *Корзіна с цыбулею стоить под навесом.*

КОРЫТО 'прадаўгаватая пасудзіна, збітая з дошак, якая выкарыстоўваецца для кармлення свіней'. *Зробылы новэ корыто.*

КОСТРУЛЯ 'металічная пасудзіна для прыгатавання ежы'. *Кострулю с супом поставылы в холодільнік.*

КОТЁЛ 'вялікая металічная пасудзіна круглай формы для награвання вады'. *Поўны котёл воды нагрілы – можна мытыся.*

КУБОК 'невялікая, звычайна з ручкай, пасудзіна для піцца'. Побач з лексемай *кубок* ужываецца зараз з такім жа значэннем і слова *кружка*. *Выпылы кубок молака.*

ЛОТОК 'чатырохвугольная пасудзіна для разліву студзеню, жэле'. *Мы вжэ з'ілы одын лоток ж жыле.*

МАКІТРА 'гліняная міска'. *Накласты капусты повну макітру.*

МЫДНЫЦЯ 'шырокая і неглыбокая круглая металічная пасудзіна'. *Хліб рошчыныла в мыдныці.*

МЫСКА 'шырокая і глыбокая, круглай формы пасудзіна для яды'. *Сыстра налыла батьковы в мыску шчав'ю.*

НАБІРУШКА 'невялікага памеру пасудзіна, у якую збіраюць чарніцы, брусніцы, суніцы, журавіны'. *Забула собі взеты набірушку.*

НОЧВЫ, НОЧОВКЫ 'прадаўгаватая жалезная чатырохвугольная пасудзіна, якая выкарыстоўваецца для замочвання і мыцця бялізны, купання', а таксама для іншых гаспадарчых патрэб. *Трэба внысьці в хату ночвы, шоб нагрілыся.*

ОПАЛУШКЫ 'прадаўгаватая драўляная пасудзіна для гаспадарчых патрэб'. Раней *опалушкы* прызначаліся для вывейвання смецця са збожжа. *Скласты колбасы в опалушкы.*

ПАРНЫК 'пасудзіна цыліндрычнай формы для прыгатавання ежы жывёле ці награвання вады'. *Нагріла цілый парнык воды – усім хватыть.*

ПЛЕШКА 'шкляная пасудзіна для захоўвання вадкасці; бутэлька'. *Плешка з выном стоіть у буфеты.*

ПОЛІВАЧКА 'пасудзіна для палівання раслін у выглядзе вядра з трубкай'. *Пыдыця сённа полівачкыю поливаты помыдоры й гуркы, бо дожджу ны будэ.*

ПРОТВЫНЬ 'посуд з загнутымі бакамі, на якім пякуць ці смажаць што-небудзь'. *Спыклы цілый протвынь картоплюв под сыром з майнэзом.*

ПЫТЭЛЬНЯ 'металічная пасудзіна з загнутымі краямі для смажання'. *Пытэльнію помыла й поставыла на місцэ.*

РОНДЫЛЬ 'эмаліраваны таз з ручкай'. *Прынысла рондыль с коморы.*

РУКОМОЙНІК 'невялікая пасудзіна цыліндрычнай формы з кранам для ўмывання'. *Рукомойнік вісьть на дворі каля будкы.*

РУМКА 'невялікая шкляная пасудзіна для спіртных напіткаў'. *Взеты румку з буфета.*

РЫШЫТО 'пасудзіна круглай формы з густой сеткай на дне для прасейвання збожжа'. *Увэсь ячмінь просіяла проз рышыто.*

САХАРНЫЦЯ 'пасудзіна для цукру'. *Сахарныця стоіць у сінях на столі.*

СІЛЁДОЧНЫЦЯ 'прадаўгаватая талерка для падачы на стол селядцоў'. *Шубу зробыла в сілёдочныці.*

СКРЫНЯ 'драўляная пасудзіна чатырохвугольнай формы для ссыпання ці складвання чаго-небудзь'. *Год буў уродлывый – всі скрыні засыпаны зірном.*

СЛОІК 'шкляная пасудзіна для захоўвання вадкасці'. З гэтым жа значэннем у гаворцы ўжываецца слова *банка*. *С коморы прыныслы слоік з гуркамы.*

СОЛНЫЦЯ 'невялікая пасудзіна для захоўвання солі'. *В солныці няма солы.*

СТАКАН 'шкляная пасудзіна без ручкі, прызначаная для піцця'. *На столі в стакановы стоіць кампот.*

СТОГРАМІЎКА 'шкляная цыліндрычная пасудзіна без ручкі, якая прызначана для піцця спіртных напіткаў і змяшчае сто грамаў'. *Брат попросыв прынысьці стограмівку.*

СТОПКА 'невялікая шкляная пасудзіна для спіртных напіткаў'. *Выпылы по стопцы, закусылы.*

СТУПА (СТУПКА) 'драўляная ці металічная пасудзіна, у якой таўкуць што-небудзь таўкачом'. *Ступку взяла сусідка.*

СЫТО 'пасудзіна круглай формы з густой сеткай для прасейвання мукі'. *Сыто вісьць в коморы.*

ТАЗІК 'пластмасафая пасудзіна рознай формы для гаспадарчых патрэб'. *Тазік поламаўся – трэба купыты новыі.*

ТАЛЕРКА 'сталовая пасудзіна круглай формы з шырокім дном і прыўзнятымі бакамі'. *На талерцы лыжыць сыр і колбаса.*

ФЛЯГА 'металічная пасудзіна цыліндрычнай формы з накрыўкай'. *Флягу з бырэзовым соком поставылы в коморы.*

ХЛІБНЫЦЯ 'невялікая пасудзіна для захавання хлеба', а таксама 'спецыяльная талерка, на якой падаюць на стол хлеб'. *Хлібныця стоіць на холодільніку.*

ЦЫСТЭРНЯ 'вялікая пасудзіна для перавозкі вадкасці'. *Сёння надоілы цыстэрню молока.*

ЦЭБЫР 'шырокая драўляная пасудзіна з клёпак, з двума вушкамі'. *Наш цэбыр росох.*

ЧАЙНІК 'пасудзіна з носікам і ручкай для гатавання вады'. *В чайніку мало воды.*

ЧАРКА 'невялікая шклянка, прызначаная для піцця спіртных напіткаў'. *Собралыся, выпылы по чарцы, поговорылы.*

ЧАШКА 'невялікая, з ручкай пасудзіна з фарфору для піцца'. *Мы попылы чаю з новых чашок.*

ЧЫГУН (ЧЫГУНОК) 'пасудзіна са звужаным дном для варкі стравы'. *Сыстра варыць в пычі чыгунок кашы.*

ЧЫКУШКА 'шкляная пасудзіна, у якую змяшчаецца 0,25 л'. *Батько купыв в магазіны чыкушку.*

ЧЫРПАК 'вялікая і глыбокая металічная ложка, якой разліваюць страву'. *Налываты суп чырпаком.*

ШКЛЕНКА 'невялікая шкляная цыліндрычная пасудзіна без ручкі'. *В аптецы купыла шкленку ёду.*

ЯШЧЫК 'драўляная пасудзіна для захоўвання чаго-небудзь'. *Сало посольла в яшчыку.*

Сярод зафіксаваных намі слоў, якія з'яўляюцца назвамі посуду, можна вылучыць словы, што ўтварыліся: 1) ад назвы матэрыялу, з якога пасудзіна зроблена (*коробка* ад *коробь* 'пасудзіна з кары'; *шкленка* ад *шкло*; *мыдныця* ад *медь*; *глэчык* ад *глекь* 'пасудзіна з глею (гліны)'); 2) ад назвы рэчыва, што змяшчаецца ў пасудзіне (*солныця* для *солі*; *хлібныця* для *хлеба*; *сахарныця* для *сахару* (цукру), *сілёдочныця* для *селядцоў*; *конфетныця* для *конфет*) (цукерак); 3) ад назвы працэсу вырабу посуду (*горшок* ад *горнь* 'печ для абпалу посуду з гліны'; *дыже* ад індаеўр. *dēgdhi 'шчапаць, абчэсваць'); 4) ад прызначэння посуду (*бійка* для *біення*; *выварка* для *выварвання*; *набірушка* для *набірання*; *дойныця* для *даення*; *рукомойнік* для *мыцця рукі*; *полівачка* для *палівання*; *чырпак* для *чэрпання*; *заварнік* для *заварвання*). Некаторыя назвы звязаны са знешняй асаблівасцю пасудзіны, яе формай (*бочка* ад *бокъ* (праўда, некаторыя даследчыкі лічаць, што слова *бочка* паходзіць ад адзінкі вымярэння *бочка* 'меры вадкіх і сыпкіх цел, роўнай сарака вёдрам'); *рышыто* ад *rex 'рэдка').

Такім чынам, посуд – гэта адна з тых матэрыяльных каштоўнасцяў, што створаны чалавецтвам у працэсе грамадска-карыснай дзейнасці. Ён вызначаецца функцыянальнай мэтазгоднасцю, вонкавай прастатой, практычнасцю. Некаторы посуд ужо выйшаў з ужытку, таму амаль і не пачуеш сённа слоў *жлукта*, *опалушкы*, *макітра*, *глэчык*, *рондыль*. і інш.